

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН**

Ж. Шараповдун, С.А. Матцаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун кайрылуусу боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 95-беренесинин жана “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2023-жылдын 29-марты

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы К.А. Аблакимовдун,

кайрылуучу тарап – Жаныбек Шараповдун, Самат Аскарлович Матцаковдун, Эсения Арстанбековна Рамазанованын, Нурбек Байышович Байышовдун;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Самат Кыштообекевич Ысырановдун;

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насыркановна Сапиянованын, Башкы прокуратуранын ишеним кат боюнча өкүлү Эрнест Эркинбекович Асакеевдин, Ички иштер министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Байтик Мусаевич Мусаевдин, Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Руслан Арстанович Кулназаровдун катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, жарандар Ж. Шараповдун, С.А. Матцаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун кайрылуусу боюнча Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 95-беренесинин жана “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык соттук отурумда карап чыкты.

Бул ишти кароого Жаныбек Шараповдун, Самат Аскарлович Матцаковдун, Эсения Арстанбековна Рамазанованын, Нурбек Байышович Байышовдун өтүнүктөрү себеп болду.

Бул ишти кароого Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн, 95-беренесинин жана “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде пайда болгон күмөндүүлүк негиз болду.

Ишти соттук отурумга даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы М.Р. Бобукееванын маалыматын угуп жана келтирилген иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна 2022-жылдын 29-августунда Ж. Шараповдун Кылмыш-жаза кодексинин 95-беренесинин Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык келишин текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 21-сентябрындагы аныктамасы менен өтүнүч өндүрүшкө кабыл алынган.

Отурумда Ж. Шарапов өзүнүн талаптарын колдоп, төмөндөгүлөрдү белгиледи.

Конституциянын жогоруда аталган беренесинде Кыргыз Республикасы адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарган же кемсинткен мыйзамдар кабыл алынбашы керек деп белгиленген.

Арыз ээси Кыргыз Республикасынын 1997-жылдын 1-октябрындагы № 68 (мындан ары - 1997-жылкы Кылмыш-жаза кодекси) Кылмыш-жаза кодексинин 76-беренесинин 5-бөлүгүнө (соттоо) көңүл бурат, ага ылайык эгерде соттолгон адам жазаны өтөгөндөн кийин өзүн кынтыксыз алып жүрсө, анда соттун талабы боюнча анын соттуулугу өтөө мөөнөтү аяктаганга чейин алып салынышы мүмкүн. Көрсөтүлгөн Кодекс “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 24-январындагы № 10 Мыйзамы менен жокко чыгарылган.

Бирок, колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинин соттолгондугун жана анын мөөнөтүн жөнгө салуучу 95-беренесинде соттолгондор кынтыксыз жүрүм-туруму менен мөөнөтү бүтө электе соттолгондугун алып салууга укук берген ченем жок. Ушуга байланыштуу, арыз ээси мындай жөнгө салуу анын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарат жана азайтат деп эсептейт.

Конституциялык сотко 2022-жылдын 13-октябрында С.А. Матсаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2022-жылдын 15-ноябрындагы аныктамасы менен көрсөтүлгөн өтүнүч өндүрүшкө кабыл алынды.

Отурумда арыз ээлери өздөрүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну суранышты.

Арыз ээлери талашылып жаткан ченем менен “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” 2017-жылдын 24-январындагы № 10 Мыйзамына өзгөртүүлөр киргизилгендигин белгилешет, ага ылайык ушул Мыйзамдын 7 жана 8-беренелери күчүн жоготту деп таанылды.

Алсак, аталган Мыйзамдын 7-беренесинин 17-пунктунда 1997-жылдын Кылмыш-жаза кодексинде белгиленген эрежелерди чектөөгө, жазаны өтөөдөн шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотууга, мыйзамда каралгандан жеңилирээк жаза белгилөөгө, кайтарып берүүгө жана соттуулугун алып салуу, бул адамдардын жазык аракетинин жазык-укуктук кесепеттерин жеңилдетүүчү учурларды кошпогондо, жаңы Кылмыш-жаза кодекси күчүнө киргенге чейин кылмыш жасаган адамдарга карата колдонулат.

Даттануунун субъектилери бул ченемдин маанисине таянып, мыйзам чыгаруучу өлкөлүк сот адилеттигинин мезгилинде Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 373-беренесине (1997-жылкы редакциясына ылайык) ылайык сот соттуулукту жоюу укугун караганы айдан ачык деп эсептешет, башкача айтканда, сот 1997-жылдын Кылмыш-жаза кодексинин 76-беренесине ылайык соттуулугун алып салуу жөнүндө маселени кароого жана соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу же андан баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алууга укуктуу болуучу.

Ошол эле учурда мыйзам чыгаруучу талашылып жаткан мыйзамда 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодексине ылайык сотко өткөөл сот адилеттигине карата чечим чыгарууга укук берген ченемдерди караган эмес, тескерисинче, аларды күчүн жоготту деп тапкан.

Мында арыз ээлери мыйзам чыгаруучу адамды соттуулугун жоюу маселеси менен сотко кайрылуу укугунан ажыраткан ченемдик укуктук акт кабыл алынганын белгилешет.

Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасы адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарган же азайткан мыйзамдар кабыл алынбашы керек.

Кайрылуунун субъектилери өз жүйөлөрүн колдоо менен жактоочу Э.А. Рамазанова 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодексинин 76-беренесине жана колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинин 12-беренесинин 1-бөлүгүнө таянып, кылмыштуулуктун жосунун жокко чыгаруучу же кылмыштуулук жосунун жазык-укуктук кесепеттерин жеңилдетүүчү мыйзамга таянуу менен соттуулугун алып салуу жөнүндө өтүнүч келтирген, анткени тиешелүү жосун мындай мыйзам күчүнө киргенге чейин тиешелүү жосун жасаган адамдарга, анын ичинде жазаны өтөп жаткан же аны өтөгөн адамдарга карата ушул жагдайга карата мезгил аралыгында артка карай колдонулат. Колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинде соттуулугун алып салууну караган ченем жок, ал эми ушул Кодекстин 12-беренесинде жазык мыйзамынын артка колдонулуучу күчү бар. Ошентип, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьясынын 2022-жылдын 14-мартындагы токтомуна байланыштуу жактоочу Э.А. Рамазанованын өтүнүчү канааттандырылган жана мөөнөт аяктаганга чейин соттуулук калыңган болуучу.

Кийинчерээк Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясы прокурордун апелляциялык сунуштамасынын негизинде Биринчи май райондук сотунун аталган токтомун жокко чыгарган. Соттук коллегия чечимди жокко чыгарууну Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин жана Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин (мындан ары - КЖПК) колдонуудагы редакциясында соттук териштирүүлөрдү алып салуу укуктук институту каралбаганы менен негиздеди, ал эми соттуулугу бар болсо, белгилүү бир мөөнөт өткөндөн кийин гана соттуулугу автоматтык түрдө жокко чыгаруу гана каралган деп негиздеп берген. Демек, соттун ыйгарым укуктарына соттуулугун алып салуу жөнүндө маселени чечүү жана кароо кирбейт.

Ушуга байланыштуу, арыз ээлеринин пикири боюнча мыйзам чыгаруучу талашылып жаткан ченемди жараксыз деп таап, жарандарды

соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу боюнча сотко кайрылуу укугунан ажыратты, анткени учурда 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодекси менен соттолгондор дагы эле бар.

Конституциялык сотко 2023-жылдын 8-февралында С.А. Матцаковдун Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Соттук отурумда арыз ээси өзүнүн талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну өтүндү.

Кайрылуунун субъекти 1997-жылы киргизилген өзгөртүүлөр менен Кылмыш-жаза кодексинин 61-беренесинин 2-бөлүгүнүн 3-пунктуна ылайык сот алдын ала камакта кармоону жаза мөөнөтүнө кошуп эсептегенин белгилейт. Мында тергөө абагынын бир күнү жалпы же күчөтүлгөн режимдеги тарбиялоо колониясында, жалпы, күчөтүлгөн же катаал режимдеги түзөтүү колониясында, дисциплинардык аскер бөлүгүндө кармоонун эки күнүнө туура келген.

Колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексине ылайык өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо мөөнөтү эркиндигинен ажыратуунун бир күнү үчүн камакта отурган бир күндүк эсеп менен эсептелет.

С.А. Матцаков эркиндиктен ажыратуу көз карашынан алганда, ар бир саат маанилүү экенин жана 48 сааттык камоону да этибарга албоо үчүн эч кандай мыйзамдуу негиз жок экенин белгилейт. Кайрылуу субъекти Юстиция министрлигине караштуу Жаза аткаруу кызматынын СИЗОсунда жана колонияларында алдын ала тергөө стадиясында жаткан адамдын аспектилерин кароону маанилүү деп эсептейт. Анткени СИЗОлордо жана колонияларда кармоонун шарттары жана тартиби бири-биринен такыр башкача болгондуктан, камакта кармоонун шарттарында көрсөтүлгөн режимди айырмасын ажарыта билүү керек.

Арыз ээси эркиндиктен ажыратылган адамдарга гумандуулук менен мамиле кылуу жана кадыр-баркын урматтоо укугуна карата эл аралык актынын ченемдерине жана пенитенциардык тутумдун камактагылар үчүн

режимди камсыз кылуу милдетине шилтеме жасап өтүү, анткени анын маңыздуу максаты аларды оңдоо жана социалдык жактан кайра тарбиялоо болуп саналат.

Ал айыпталуучуну өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин шарты жана режими боюнча колониялардан айырмаланган СИЗОдо кармоо өзүнүн укуктук табияты боюнча адамдын ар-намысын басмырлоо болуп саналат жана кыйноого, ырайымсыз же кадыр-баркты басмырлаган мамиле же жазага теңештирилиши мүмкүн деп эсептейт.

Конституциянын 56-беренесинин 4-пунктуна ылайык эч ким кыйноого же башка адамгерчиликсиз, ырайымсыз же кадырын басмырлаган мамилеге же жазага дуушар болушу мүмкүн эмес.

Ушундан улам, С.А. Матцаков өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта отурган адамдардын абалын начарлаткан Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү Конституциянын 55-беренесине, 56-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет деп эсептейт.

Конституциялык соттун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 16-февралындагы аныктамасы менен С.А. Матцаковдун өтүнүчү өндүрүшкө кабыл алынган.

Ж. Шараповдун, С.А. Матцаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык келтирилген талаптарынын бир тектүүлүгүн эске алып, жогоруда көрсөтүлгөн үч иш бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү С.К. Ысыранов арыз ээлеринин жүйөлөрү менен макул болгон жок жана талашылып жаткан ченемдик жоболор Конституцияга каршы келбейт деп, алар боюнча төмөнкүдөй позициясын билдирди.

2021-жылдын 28-октябрында кабыл алынган Кылмыш-жаза кодексинин 95-беренесинин диспозициясы 2017-жылдын 2-февралындагы өзгөртүүлөр

жана толуктоолор менен Кылмыш-жаза кодексиндеги (мындан ары - 2017-жылдын Кылмыш-жаза кодекси) камтылган ченемге окшош. Башкача айтканда, бул кодекстерде соттолгон жазаны өтөгөндөн кийин өзүн кынтыксыз алып жүрсө, анда соттун талабы боюнча андан соттуулугу мөөнөтү аяктаганга чейин алынып салынышы мүмкүн болгон ченем каралган эмес.

Ал белгилегендей, Ж. Шарапов 1997-жылкы Кылмыш-жаза кодексине шилтеме жасоодо, ал 2017-жылдагы Кылмыш-жаза кодекси кабыл алынгандан кийин күчүн жоготкон, себеби ал Кылмыш-жаза кодексинин жаңы редакциясы кабыл алынганына байланыштуу күчүн жоготту деп табылган.

Ошентип, С.К. Ысыранов эсептегендей, Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнүн Кыргыз Республикасында адамдын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгарган же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алынбашы керек деген талабы бузулган эмес.

Соттуулук институту жасалган кылмыштын натыйжасында пайда болот, ошондой эле коом үчүн укукка каршы аракеттердин алдын алуу куралы катары кызмат кылууга тийиш. Кылмыш жасаган адам жазасын өтөөдөн тышкары өзүнүн мыйзамсыз аракетинин кесепеттерин да билиши керек. Коомдук акталуу жазаны өтөп жаткан мезгилде жана андан кийин адам оңолуш керек, тактап айтканда, анда мыйзамга баш ийген жүрүм калыптандырылууга тийиш экендиги менен түшүндүрүлөт. Соттолгон адам адеп ченемдерин бузууну уланта бербестен, коом алдында оңолуш керек.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, С.К. Ысыранов Ж. Шараповдун өтүнүчүн канааттандыруусуз калтырууну суранат.

Ошол эле учурда С.А. Мацаковдун, Э.А. Рамазанованын, Н.Б. Байышовдун өтүнүчтөрү боюнча С.К. Ысыранов белгилегендей, «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин колдонууга киргизүү тууралуу» Мыйзамынын 1-беренесине ылайык 2017-жылдын 24-январындагы «Мунапыс берүүнүн негиздери жана аны колдонуунун тартиби

жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен 2017-жылдын Кылмыш-жаза кодекси 2019-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирет. Ошентип, 1997-жылдын Кылмыш-жаза кодексинде белгиленген соттуулугун жокко чыгаруу жана алып салуу боюнча эрежелер 2017-жылдын Кылмыш-жаза кодекси күчүнө киргенге чейин, башкача айтканда, 2019-жылдын 1-январына чейин кылмыш жасаган адамдарга карата колдонулат.

С.К. Ысыранов Конституциянын 23-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында укуктар жана эркиндиктер Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн деп эсептейт. Ушуга байланыштуу Кылмыш-жаза кодексинин күчүн жоготкон беренесинин жоболоруна кайрылууга жол берилбейт, анткени бул этикалык ченемдерди бузат жана башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоону камсыз кылбайт.

Жогорудагыларды эске алуу менен, жоопкер тарап талашылып жаткан ченем Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келбейт деп эсептейт.

Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү боюнча жоопкер тараптын өкүлү С.А. Матцаковдун жүйөлөрү менен макул болгон жок жана ал Конституциянын ченемдерине каршы келбейт деп эсептейт.

С.К. Ысыранов Кылмыш-жаза кодексинин 11-беренесине ылайык жосундун кылмыштуулугу жана жазалуулугу ошол жосун жасалган учурда колдонулуп жаткан мыйзам менен аныктала тургандыгын белгилейт. Кылмыш жасаган учур деп адам мыйзамда каралган аракетти же аракетсиздикти жасаган учур эсептелет.

Эгерде кылмыштуулук жана жазалануу ал жасалган учурда колдонулуп жаткан мыйзам тарабынан аныкталса, анда айыпкердин укуктук абалын начарлатуучу ченемдерди колдонуу жөнүндө кеп болушу мүмкүн эмес экендигин эске алуу керек.

Колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинин 12-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык жосундун кылмыштуулугун аныктоочу же кылмыштуу жосундун

жазык-укуктук кесепеттерин катаалдаштыруучу мыйзам артка карай колдонулбайт.

Ошол эле учурда, 1997-жылдын Кылмыш-жаза кодексинде жазаларды кошуу жана чегерүү эрежелери каралган (61-берене), башкача айтканда, алдын ала камакта кармоо жазанын мөөнөтүнө сот тарабынан чегерилет деп көрсөтүлгөн. Мында тергөө абагынын бир күнү жалпы же күчөтүлгөн режимдеги тарбиялоо колониясында, жалпы, күчөтүлгөн же катаал режимдеги түзөтүү колониясында, дисциплинардык аскер бөлүгүндө кармоонун эки күнүнө туура келген.

С.К. Ысырановдун айтымында, бул ченемдин болушу кылмыш иштерин кароону создуктурууга шарт түзүп келген.

Практикалык тажрыйбаны эске алуу менен, ошондой эле жазык иштерин кароону атайылап создуктуруу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгаруу зарылчылыгына байланыштуу 2017-жылдын Кылмыш-жаза кодексинде жазаларды толуктоо жана эсепке алуу боюнча көрсөтүлгөн ченем өзгөртүлгөн, тактап айтканда, камакта кармоонун мөөнөтүн Мыйзамдуу күчүнө кирген өкүм бир күндүк мөөнөткө камоодо бир күндүк эсеп менен эсептеле баштады (КЖКнын 81-беренесинин 5-бөлүгү).

Андан ары жоопкер тараптын өкүлү жазык мыйзамдарына ылайык кылмыш жасагандыгы үчүн айыпталган адамдарга карата кыйла жеңил бөгөт коюу чарасы колдонулушу мүмкүн болбогондо жана жазык мыйзамында бул жасалган кылмыштар үчүн эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза каралганда, камакка алуу соттун чечими боюнча колдонулат деп белгилейт.

С.К. Ысыранов өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоону камтыган жазаны «эрктен ажыратуунун бир күнү үчүн камакта бир күн» катышын колдонуу менен эсептөө укуктарды коргоого, адилеттүүлүктү калыбына келтирүүгө жана ишти объективдүү кароого багытталган деп ырастайт.

Мындан тышкары, жоопкер тараптын өкүлү белгилегендей, азыркы Кылмыш-жаза кодекси боюнча анча оор эмес кылмыштардын катарына

кирген бир катар кылмыштар мурда оор кылмыштардын катарында болуучу. Бул өзгөртүүлөргө байланыштуу жаза мөөнөтү да ошого жараша кыскартылды. Буга чейин соттук практикада иштерди создуктурган фактылар болгон, ал эми камакта отурган бир күндү эркинен ажыратуунун бир күнүнө кошкондо, жаза өтөө мөөнөтү минимумга чейин кыскарып, жабырлануучу тараптын терс реакциясын жараткан.

С.К. Ысыранов колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта отурган адамдардын абалын начарлатпайт деп эсептейт, анткени адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери зарыл болгон өлчөмдө конституциялык түзүлүштүн негиздерин, башка адамдардын адеп-ахлагын, ден соолугун, укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын коргоо, өлкөнүн коргонуусун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуу зарыл болгон даражада чектелиши мүмкүн деп эсептейт.

Мындан тышкары, жоопкер тараптын өкүлү арыз ээсинин даттануусунда айыпталуучуларды тергөө изоляторлорунда өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо адамдык кадырды басмырлоо болуп саналат жана кыйноого, ырайымсыз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазанын түрлөрүнө теңештирилиши мүмкүн деген анын корутундусун тастыктаган жагдайлардын жана фактылардын жоктугуна көңүл бурат, албетте мурда тергөө изоляторлорунда кармоонун шарттары талапка жооп бербегендигин, бирок бүгүнкү күндө алар оң жагына өзгөргөнүн белгилейт.

Президенттин жана Министрлер Кабинетинин өкүлү А.Т. Молдобаев Кылмыш-жаза кодексинин 95-беренесинин талашылып жаткан жобосу боюнча төмөнкүдөй пикирин билдирди.

Ал адамдын жасаган кылмышы үчүн соттолгондугу жана соттун өкүмү менен дайындалган фактысы, ошондой эле бул адамда алынбаган соттуулугу болгондугу анын жазык-укуктук жөнгө салуунун негизинде анын мамлекет менен коомдук-укуктук мамилелерин жаратат, ал эми алар жаңы

кылмыштарды жасоодо анын инсандыгын баалоо үчүн негиз болуп саналат деп белгилейт.

Ушуга таянып, соттуулуктун негизги максаты так кылмыш жасаган жана жазасын өтөгөн адамдарды эсепке алуу, ошондой эле айрым учурларда мындай адамдарга көзөмөл жүргүзүү болуп саналат.

Соттуулугу кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлүү деп табылган жана жазык жазасын алган адамдын өзгөчө укуктук абалы экенин эске алып, анын функциясы соттолгон адамдын жазанын мазмунуна кирбеген укуктарынын белгилүү бир чектөөлөрүндө турат.

А.Т. Молдобаев талашылып жаткан ченемде соттолгондугунун мөөнөтүн мөөнөтүнөн мурда жоюу укугунун жоктугу башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин, мыйзамдуу таламдарын коргоого багытталган, алар Конституцияда түптөлгөн адилеттүүлүктүн, негиздүүлүктүн жана өлчөмдөштүктүн талаптарына жооп берет деп эсептейт.

Мында кылмыш жасагандыгы үчүн соттолгон адамдардын мамлекеттик кызмат орундарынын же адистиктеринин айрым түрлөрүнө жол бербеш үчүн соттуулугу мөөнөтүнөн мурда (кынтыксыз жүрүм-туруму үчүн) жазаны өтөгөндөн кийин жоюлгандыгынын негизинде гана ички саясат эске алынууга тийиш.

Жазык-укуктук кесепеттерден тышкары, соттуулук мыйзамдарда түздөн-түз көрсөтүлгөн башка кесепеттерге да алып келет. Тактап айтканда, мурда соттолгондор белгилүү кызматтарды ээлей алышпайт, аларга аскердик кызматка, курал-жаракка ээ болууга ж.б. чектөө коюлат.

Ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучу өз убагында Кылмыш-жаза кодексин соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу институтусуз кабыл алып, соттуулугун жоюунун конкреттүү мөөнөттөрүн белгилеген, андан кийин кылмыштын жазык-укуктук кесепеттери жоюлат, ошону менен адамдардын чексиз чөйрөсүнүн укуктарын жана мыйзамдуу таламдарын бирдей коргоону камсыз кылат.

“Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Жоруктар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пунктуна карата А.Т. Молдобаев 7 жана 8-беренелер күчүн жоготту деп табылганына карабастан, соттор жактоочунун өтүнүчүн канааттандырышы керек болчу деп белгиледи.

Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү боюнча А.Т. Молдобаев жоопкер тараптын каршы пикирине окшош пикирин билдирди.

Жогорку соттун өкүлү М.Н. Сапиянова Кылмыш-жаза кодексинин 95-беренеси Конституцияга каршы келбейт деп эсептейт.

Ал белгилегендей, мыйзам чыгаруучу тарабынан киргизилген укуктарды жана эркиндиктерди чектөө адилеттүүлүктүн талаптарына жооп бериши керек, конституциялык маанилүү максаттарга зарыл жана өлчөмдөш болушу керек. Конституция менен корголгон баалуулуктардын жана кызыкчылыктардын тең салмактуулугун камсыз кылуу менен, ал ошол эле учурда укуктун түпкү маңызына кол салбашы жана анын негизги мазмунунун жоголушуна алып келбеши керек. Бул талаптар укуктарга жана эркиндиктерге чектөөлөрдү киргизүүдө мыйзам чыгаруучунун эркин чектеп коёт.

Ушундан улам, Жогорку соттун өкүлү соттуулугун алып салуу же жокко чыгаруу укугу негизги укуктардын бири болуп саналбайт, соттук коргоо конституциялык укуктун негизги мазмунуна кирбейт деп эсептейт жана анын бири катары иш алып барат, ал мыйзам чыгаруучунун дискрециялык ыйгарым укуктарынын негизинде берилүүчү мүмкүн болгон процесстик кепилдиктер, алар өзгөртүлүшү гана эмес, толугу менен жокко да чыгарылышы мүмкүн.

Ошону менен бирге, “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, «Мунапыс берүүнүн негиздери жана аны колдонуунун тартиби жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” 2017-жылдын

24-январындагы № 10 Мыйзамдын жокко чыгарылган жана талашылып жаткан 7-беренесинин 17-бөлүгүнүн ченеми боюнча Жогорку сот анын Конституциянын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайыктуулугу жөнүндө күмөндүүлүк бар дейт, анткени соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салуу жөнүндө арыз менен сотко кайрылуу укугу жокко чыгарылган.

Колдонуудагы Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү туурасында Жогорку соттун өкүлү да ал Конституцияга каршы келбейт деп эсептейт.

Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин аталган бөлүгүндө каралган талаптарды жазык мыйзамында бекитүү адамдын укугунун түпкү маңызына доо кетирбейт, Конституцияда белгиленген адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектебейт же кемсинтпейт, бирок мындай ченемдерди киргизүүдө мыйзам чыгаруучунун эркин билдирет.

Ошол эле учурда, М.Н. Сапиянова белгилегендей, талашылып жаткан ченемди Конституцияга каршы келет деп таануу менен адамдарды тергөө изоляторлорунда жана колонияларда кармоо үчүн адилет жана бирдей шарттарды түзүү маселеси чечилбейт. Аны чечүүдө мамлекет тарабынан ишке ашырылып жаткан экономикалык, саясий жана уюштуруучулук-башкаруу чаралары маанилүү роль ойной турганы талашсыз, башкача айтканда, сот адилеттигин ишке ашырылганга чейин камактагыларга алардын укуктук статусу күнөөсүздүк презумпциясына негизделиши үчүн тийиштүү шарттар жана чектөөлөр түзүлүүгө тийиш.

Башкы прокуратуранын өкүлү Э.Э. Асакеев, соттолгондугун мөөнөтү аяктаганга чейин алып салуу соттолгон адамдын өзүнө дайындалган жазаны өтөгөндөн же аткаргандан кийин сотко кайрылуусун билдирет деп белгиледи. Бирок “кынтыксыз жүрүм” түшүнүгү жана андан кийин соттуулугун алып салуу боюнча сотко кайрылууга мүмкүн боло турган мөөнөт жалпыланган жана так эмес. Бул Кылмыш-жаза кодексинин 3-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келет, ага ылайык жазык мыйзамы жазалануучу жосунду айкын жана так аныктоого тийиш жана ал кеңири чечмелөөгө жатпайт.

Ошол эле учурда ал соттуулукту мөөнөтү бүтө электе алып салуу коррупциялык тобокелчиликтерге алып келет деп эсептейт.

“Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу” 2021-жылдын 28-октябрындагы Мыйзамдын 5-беренесине карата, ошондой эле Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгүнө карата Э.Э. Асакеев жоопкер тараптын өкүлүнүн позициясына окшош пикирлерин билдирген.

Юстиция министрлигинин жана Ички иштер министрлигинин талашып жаткан ченемдерге карата позициялары мазмуну боюнча жоопкер тараптын каршы пикирлерине окшош. Бирок Ички иштер министрлиги жаза өтөөнүн акыркы мөөнөтүн кыскартуу үчүн колдонулган коррупциялык схемаларды да белгиледи.

Конституциялык сот тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын карап чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. «Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй мазмундагы Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү, 95-беренеси, «Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин жана айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу» Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пункту саналат:

1. «95-берене. Соттуулук жана аны жоюу

1. Анча оор эмес, оор жана өзгөчө оор кылмыш жасагандыгы үчүн соттолгон адам соттун айыптоо өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып жоюлган учурга чейин соттолгон болуп эсептелет.

2. Коркунучтуулугу аз кылмыштарды жасагандыгы үчүн соттолгон адам өкүм аткарылган учурдан баштап соттуулугу жок деп таанылат.

3. Пробациялык көзөмөлдү колдонуу менен жаза дайындалган учурда пробациялык көзөмөл бүткөн күнү соттуулугу жоюлат.

4. Кылмыш кылган адам жаза мөөнөтүн өтөп бүткөндөн кийин же жазаны аткаргандан кийин төмөнкү мөөнөттөр өтсө соттуулугу жок деп, ал эми соттуулугу жоюлган деп эсептелет:

1) үч жыл - анча оор эмес кылмыш үчүн соттолгон учурда;

2) жети жыл - оор кылмыш үчүн соттолгон учурда;

3) он жыл - өзгөчө оор кылмыш үчүн соттолгон учурда.

5. Соттолгондордун жана соттуулугу жоюлган адамдардын реестри мыйзамдарда белгиленген тартипте жүргүзүлөт.

6. Соттуулугун жоюу кылмыш жасоонун кылмыш-жаза-укуктук кесепеттерин жоёт.»;

2. «5-берене.

«Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, "Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу" Кыргыз Республикасынын Мыйзамына (Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысы, 2021-жылдын 28-октябры, № 1 (2), 10-ст.) төмөнкүдөй өзгөртүүлөр киргизилсин: 2) 7_жана 8-беренелер жокко чыгарылды деп таанылсын;

3. «80-берене. Жазаларды бириктирүү жана камакта кармоо убактысын кошуу эрежелери

5. Өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун мөөнөтү камакта кармоонун бир күнү эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө барабар деп эсептелет.».

2. Баш Мыйзамдын 56-беренесинин 2-бөлүгүндө Кыргыз Республикасында адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарган же азайткан мыйзамдар кабыл алынбашы керек деген принцип бекитилген. Бул биринчи кезекте мыйзам чыгаруучуга багытталган буйрук алардын тизмеси боюнча да укуктардын жана эркиндиктердин толуктугунун, ошондой эле кабыл алынган мыйзамдардын конституциялык жактан белгиленген же эл аралык таанылган адамдын жана жарандык укуктары менен эркиндиктери чектерине шайкештигинин кепилдигинин бири болуп саналат.

Ошол эле учурда укуктарды жана эркиндиктерди жоюу адамдын конституциялык-укуктук статусунан конституциялык жактан бекемделген же жалпы таанылган укукту же эркиндикти алып салуу дегенди билдирет, ал эми аларды четтетүү укуктардын жана эркиндиктердин материалдык мазмунун төмөндөтүү контекстинде каралат. Конституцияда жана эл аралык пактыларда белгиленгендей алардын чектерин кыскартуу, ошондой эле укуктардын жана эркиндиктердин кепилдиктерин минималдаштыруу, анын ичинде укуктардын бир тобуна мамлекеттик артыкчылык берүү натыйжасында башкасына (башка укуктарга) зыян келтирилет.

Бул жерде айырмачылык деген жокко чыгаруу укуктун өзүнүн мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарууну, укуктан расмий баш тартууну, ал эми четтетүү укук жокко чыгарылбай, бирок анын кепилденген көлөмү ченемдик укуктук жөнгө салуунун натыйжасында менен нөлгө чейин азаюуну болжойт.

Бул аспектиде айрым конституциялык жоболорду конкреттештирүү жана укуктук жөнгө салуунун ар кандай үлгүлөрүн, анын ичинде жаңы социалдык реалдуулуктарга ылайык киргизүү мыйзам чыгаруучунун эрки болуп саналат. Укуктарды жана эркиндиктерди ишке ашыруунун мүмкүн болуучу укуктук түзүмдөрү жагынан мыйзамдардагы өзгөртүүлөр бул маселенин укуктук аспектилерин да, коомдун материалдык шарттарын да

чагылдырган объективдүү процесс болуп саналат.

Укуктарды жана эркиндиктерди коргоонун көлөмүн, тартибин, укуктук негиздерин, механизмдин жана шарттарын, ошондой эле бул коргоо колдонулуучу адамдарды аныктоодо мыйзам чыгаруучу өз эркинде чечмелейт. Бирок, мыйзам чыгаруучу өзүнүн жөнгө салуучу ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууда кабыл алынган ченемдик көрсөтмөлөрдүн өлчөмдөш, адилеттүү болушун камсыздап, жарандардын мыйзамга жана мамлекеттин аракеттерине болгон ишенимин сактоого тийиш.

Ушуга байланыштуу мыйзам чыгаруучу мыйзамдуулуктун жана Конституциянын үстөмдүгүнүн принциптерине таянып, жарыяланган конституциялык баалуулуктарды, анын ичинде жарандардын укуктарын коргоо жаатындагы жазык жоопкерчилигин жана жазаны колдонууда да, алардан бошотууда да мамлекеттин милдеттерин жазык-укуктук жактан аныктоо боюнча дискрециялык ыйгарым укуктарга ээ.

3. Соттун өкүмү боюнча айыпкерлерге дайындалган жазык жазасы алардын укуктарын чектейт жана Кылмыш-жаза кодексине ылайык аларды оңдоого жана кайра коомдоштурууга, кылмыштардын алдын алууга жана социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүүгө багытталган милдеттерди жүктөйт (КЖКнын 59-беренесинин 1, 2-бөлүктөрү).

Жазаны колдонуу практикасы, биринчи кезекте, адамды, анын өмүрүн, ден соолугун, укуктарын, кызыкчылыктарын жана эркиндиктерин коргоонун артыкчылыктуу милдеттерин жарыялаган Конституция тарабынан алдын ала аныкталган жазык саясатынан көз каранды экендигин баса белгилей кетүү маанилүү.

Ошентип, масштабдуу соттук-укуктук реформанын алкагында жазык мыйзамдары толугу менен кайра каралып чыкты, анда адам укуктарынын стандарттары олуттуу көтөрүлдү, аларды комплекстүү жана гармониялуу өнүктүрүү, анын ичинде бул укуктарды сактоо жана ишке ашыруу, аларды гумандуу кылуу.

Ошентип, жазык мыйзамдарын гумандаштыруу процессинин негизги

максаттары жазык сот адилеттигинин тутумунда инсандын укуктук статусун жогорулатуу, кылмыштардын айрым түрлөрүн декриминалдаштыруу, жазык жазаларын депенализациялоо жолу менен кылмыштуулукка каршы күрөштө эркиндигинен ажыратуу жазасын колдонууну кыскартуу болгон.

Мыйзам чыгаруучу жазык репрессияны күчөтүү, эркинен ажыратуу мөөнөтүн көбөйтүү, аны өтөө шарттарынын негизсиз катаалдыгы ыкмаларынан баш тартууга чакырып, сот адилеттигин калыбына келтирүүгө басым жасоо менен пробация институтун киргизүүнү сунуштады.

Социалдык-укуктук институт катары бул чөйрөнүн жазык-укуктук өзгөчөлүктөрү кылмыштарды болтурбас үчүн гана эмес, ошондой эле калыбына келтирүү (жабырлануучунун абалын калыбына келтирүү) жана мыйзамдарда күнөөлүүлөрдү кайра социалдаштыруу (адам менен коомдун ортосундагы позитивдүү байланыштар калыбына келтирүү) сыяктуу жазалоо функцияларын киргизүүгө түрткү берет.

Ушуну эске алуу менен мыйзам чыгаруучу пробациянын милдеттери болуп соттолгондорду коомдон обочолонтуу менен байланышпаган жазык-укуктук жазаларды аткаруу, ошондой эле жазык-аткаруу мыйзамдарына ылайык жазык-аткаруу мыйзамдарынын мажбурлоо жана кызыктыруучу чаралары, шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотулгандарды көзөмөлдөө, шарттуу жаза өтөө жүрүм-турумун изилдөө жана оңдоо, укук бузуулардын алдын алуу, жабырлануучулар менен жарашууга көмөк көрсөтүү болуп санала тургандыгын белгиледи.

Пробациянын зарыл шарттарын аткаруу эки укуктук натыйжага алып келет: биринчиден, укук бузуучу жасаган кылмышы үчүн кандайдыр бир жазадан толук бошотулат, экинчиден, соттуулугу сакталбайт, анын ичинде соттолгондугуна байланыштуу кандайдыр бир мыйзамдык чектөөлөр сакталбайт.

Кабыл алынган ченемди эске алуу менен мыйзам чыгаруучу кылмыштын кайталанышын да жокко чыгарган. Бул сотторго ар бир кылмышка баа берип, мурунку кылмыштарды эске албай, ошого жараша

жазалоого мүмкүндүк берет. Демократиялык мамлекеттерде жалпы кабыл алынган принциптин негизинде сот белгилеген жазаны ак ниеттүү өтөгөн адам өзүнүн мыйзамсыз аракети үчүн коом алдындагы карызын төлөгөн деп эсептелет. Бул ыкма реабилитация жана алдын алуу максаттарына жооп берген эң адилет жана тең салмактуу болуп эсептелет.

Ошентип, жазык мыйзамдарында кылмыштын кайталанышын эсепке албастан, кылмышкерлерди реабилитациялоо принцибине тийиштүү көңүл бурулуп, соттолгондор мыйзамды сыйлаган жашоо образына өтүүгө көбүрөөк мүмкүнчүлүк ала алышат.

Кылмыштын кайталанышы – турмуштун социалдык жана экономикалык шарттары, билим деңгээли, ошондой эле маданий жана адеп баалуулуктар сыяктуу көптөгөн факторлордон көз каранды болгон татаал көйгөй, тиешелүүлүгүнө жараша кылмыштын кайталанышын каттоодон чыгарууну өлкөдө кылмыштын кайталануу абалына таасир этүүчү негизги фактор катары кароого болбойт.

Муну менен катар жазык мыйзамдарынын ченемдерине соттуулугунун мөөнөтү бүткөнгө чейин сот тарабынан мөөнөтүнөн мурда алып салууну алып салуу бөлүгүндө өзгөртүүлөр киргизилди.

Соттуулукту мөөнөтүнөн мурда алып салуу мүмкүнчүлүгүнүн маанилүү шарты жазаны өтөгөндөн кийин адамдын кынтыксыз жүрүмү болгон. Бул маселе ар дайым иштин чыныгы жагдайларына жараша жекече чечилип келген. Бирок, соттолгон адам кынтыксыз жүрүмүн өзү аныктап, аны ондоо маселесин өзү чечкен, ал эми сот бул адамдын соттуулугун алып салуу жөнүндө маселени чечүү үчүн сотко берилген документтер боюнча адамдын оңдолгондугу фактысын гана ырастап келгенин белгилеп кетүү зарыл. Мындай кырдаалда сот үчүн адамдын түзөтүүдөн кийинки мезгилдеги жүрүмүнүн кынтыксыздыгы жөнүндө маселени объективдүү түшүнүү, анын жүрүмүнө соттуулугун мөөнөтүнөн мурда алып салууга мүмкүндүк берүүчү адилеттүү баа берүү иш жүзүндө мүмкүн эмес болчу, демек, мындай соттуулукту алуу формасы ар кандай укук колдонуучулук тажрыйбаны

өнүктүрүп, объективдүү сот адилеттигин ишке ашыруу жана сот алдында бардык соттолгондордун тендигин камсыз кылуу принцибине каршы келген.

Конституциялык сот соттуулукту алып салуу укугу, ошондой эле аны жокко чыгаруу соттук коргоого укуктун процесстик кепилдиги болуп эсептелет, бирок анын негизги же пайдубал мазмунуна кирбей турганын белгилейт. Бул соттуулукту мөөнөтү бүтө электе жоюу мүмкүнчүлүгү укуктук система тарабынан берилген жеңилдик болгон, бирок кепилденген негизги укук эмес дегенди билдирет.

Жазык укугу чөйрөсүндөгү ушул саясатты, ошондой эле сот адилеттигинин жана соттолгон адамдын мыйзамсыз кызыкчылыгын колдоону жокко чыгаруу принцибин жетекчиликке алып, мыйзам чыгаруучу соттуулукту мөөнөтү аяктаганга чейин мөөнөтүнөн мурда алып салуу мүмкүнчүлүгүн жойгон. Бул Конституцияда кепилденген адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин бузуу катары кароого болбойт.

4. Ошол эле учурда жазык-укуктук саясатка жаңы ыкмаларды киргизүүдө жоопкерчиликтүү жана комплекстүү мамилени колдонуу өтө маанилүү экенин эске алуу керек, ал окуя болгон көрүнүштөрдүн бүткүл спектрин, ошондой эле коом үчүн да, мамлекет үчүн да мүмкүн болуучу кесепеттерди эске алат. Так чараларды көрүү тартыштарды алдын алууга жана практикалык маселелерди чечүүгө жардам берет.

Ушуга байланыштуу эски укуктук мамилелерден жаңысына ийкем, эффективдүү өтүү үчүн убактылуу аралыкта иштей турган мыйзамды колдонуу талап кылынат, ал мыйзамды колдонууда жана чечмелөөдө так айкындуулук жана аныктык камсыз кылынууга тийиш.

Мамлекет 2017 жана 2021-жылдардагы жаңы редакцияларда жазык кодекстерин кабыл алууда ушул багытты карманууну чечкен.

Алсак, убактылуу аралыкта иштей турган мыйзамдар башка нерселер менен бирге жаңы кодекстер күчүнө киргенге чейин жасалган кылмыштарга карата жазык мыйзамдарынын чөйрөсүн аныктаган артка карай колдонулуучу жоболор каралган. Соттук териштирүүдө бул жоболор эске алынып келген.

Мыйзамдын артка колдонулуучу күчүн берүү үчүн негиз болуп биринчи кезекте Конституциянын 6, 60-беренелери жана 1948-жылдагы Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 11-беренесинин 2-пунктунда, Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын 15-беренесинин 1-пунктунда бекитилген жоболор саналат деп белгиленүүгө тийиш. Бул актыларга ылайык эч ким жасалган учурда колдонулуп жаткан улуттук же эл аралык мыйзамдарга ылайык кылмыш болуп саналбаган аракеттин же аракетсиздиктин негизинде эч кандай кылмыш жасагандыгы үчүн соттолушу мүмкүн эмес, ошондой эле кылмыш жасалган учурда колдонулууга тийиштүү андан оор жаза колдонулушу мүмкүн эмес.

Жогорудагы ченемдерди ишке ашыруу менен мыйзам чыгаруучу Кылмыш-жаза кодексинин 2-главасында жазык мыйзамынын так чегин аныктаган, бул аны туура колдонуунун жана анда жазылган принциптерди сактоонун маанилүү шарты болуп саналат.

Ошентип, жазык мыйзамынын мезгил аралыгында иштөө принцибинин мааниси үч негизги аспекти менен аныкталат: жосундун кылмыштуулугу жана жазалуулугу кылмыш жасалган учурда колдонулуп жаткан мыйзамга ылайык аныкталат; жосундун жазалануучулугун белгилөөчү жана жазаны күчөтүүчү, же болбосо адамдын абалын башка жол менен начарлатуучу мыйзамдын артка карай күчү жок; жосундун кылмыштуулугун жокко чыгарган, жазаны жеңилдетүүчү же адамдын абалын башка жол менен жакшыртуучу мыйзам артка карай күчкө ээ.

Жогорудагы конституциялык ченемдерге жана эл аралык актыларга ылайык Кылмыш-жаза кодексинин 12-беренесинин 1-бөлүгүндө жосундун кылмыштуулугун жокко чыгарган же кылмыш-жаза-укуктук кесепеттерин жеңилдетүүчү мыйзам артка карай күчкө ээ деп аныктаган ченем каралган. Башкача айтканда, мындай мыйзам күчүнө киргенге чейин тиешелүү аракетти жасаган адамдарга, анын ичинде жазаны өтөп жаткан же аны өтөгөн адамдарга карата колдонулат.

Ошентип, Кылмыш-жаза кодексинин бул ченемин аткаруу үчүн соттор,

анын ичинде укук коргоо органдары конкреттүү адамдарды жазык жоопкерчилигинен жана жазадан бошотуу жөнүндө же болбосо жоопкерчиликти жана жазаны жеңилдетүү жөнүндө юрисдикциялык чечимдерди чыгарууга компетенттүү, бул адамдардын статусу анын арызынан четтеп кете албайт.

Жазасын өтөп бүткөн, бирок жараксыз деп табылган Кылмыш-жаза кодекси боюнча соттуулугу бар адамга карата сот органдары Кылмыш-жаза кодексинин бардык ченемдерин жасалган кылмыш үчүн жазык-укуктук кесепеттер, жаңы жазык мыйзамына караганда, жеңилдетүүчү жагдайлар болгондо ал өкүм чыгарылган учурда кандай формада болсо, ошол түрдө колдонууга тийиш. Бул жазык сот өндүрүшүндө адилеттүүлүк принциптеринин сакталышын жана алардын корголушу керек болгон конституциялык принциптерге шайкеш келишин камсыздайт.

Буга Конституцияда жазылган ар бир адамдын жазаны жеңилдетүүнү сурануу укугу (58-берененин 2-бөлүгү) күбөлөндүрөт.

Бирок, убактылуу аралыкта иштей турган мыйзамдар үчүн мыйзам чыгаруучу тарабынан тандалган бирдиктүү укуктук жөнгө салуу ыкмасын эске алуу менен, аны эски жана жаңы кодекстердин ортосундагы мүмкүн болуучу кагылыштарды эске алуу менен кылдаттык менен иштеп чыгуу зарыл. Убактылуу аралыкта иштей турган мыйзамдар укук коргоо, кылмыштарды иликтөө жана куугунтуктоо менен байланышкан жол-жоболор жана процесстер боюнча конкреттүү көрсөтмөлөрдү берип, укуктук системанын ырааттуулугун, алдын ала айтууну жана натыйжалуулугун жогорулатууга, калктын мыйзамдын сакталышына ишенимин жогорулатууга көмөктөшүүгө тийиш.

Алсак, 2017-жылдын 24-январындагы № 10 убактылуу аралыкта иштей турган мыйзамы менен 2017-жылдын редакциясында Кылмыш-жаза кодекстерин кабыл алуу учурунда 1997-жылдын Кылмыш-жаза кодексинде жазылган соттуулукту жокко чыгаруу жана алып салуу боюнча жоболор ушул кылмышты жасаган адамдардын кылмыштуу жосунун укуктук кесепеттерин

жеңилдетпеген учурларды кошпогондо, 2017-жылдагы КЖК күчүнө киргенге чейин кылмыш жасаган адамдарга карата колдонулушу белгиленген.

Бирок, 2021-жылдын Кылмыш-жаза кодекстери күчүнө киргенден кийин, 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 убактылуу мыйзамы менен жогоруда аталган ченемдердин күчү жоюлган.

Ошентип, күчүн артка карай колдонуу жөнүндө ченемди өз убагында алып салуу укук колдонуу практикасында белгисиздикти жана шектенүүлөрдү пайда кылды, бул сот процессинде калыстыктын алсыздашына, сот адилеттигинин негизги принциптеринин сакталбаганына, ошондой эле укук ченемдерин туюндурмаларынын айкындуулук жана тактык талаптарынан четтөөгө алып келди.

Ушуга байланыштуу талашылып жаткан ченем арыз берүүчүнүн конституциялык укуктарын бузуу катары каралат, анткени Конституциянын жоболоруна негизделген укуктук теңдик принциби мыйзамды бирдиктүү чечмелөөнү камсыз кылуу үчүн укуктук ченемдердин белгилүү, так, айкын, бир түшүнүктүү жана ырааттуу болушун талап кылат.

Көрсөтүлгөн критерийлерди аткарбай келүү укук колдонуудагы иретсиздикти, түшүнүксүздүктү, мыйзам ченемдерин өзүм билемдик менен колдонууга же айрым адамдардын укугун таануудан баш тартууга алып келет, адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жокко чыгарууга тыюу салуу боюнча мамлекеттик коргоонун конституциялык кепилдиктерин жана аны соттук коргоону бузат.

5. Ошол эле учурда, эгерде мамлекет жазык мыйзамдарын аракеттердин стандарты катары гумандаштыруу жолуна түшкөн болсо, анда ал бул саясатты укук бузуулардын бардык түрлөрүнө, алардын кесепеттерине жана социалдык абалына карабастан адамдарга карата ырааттуу түрдө колдонууга тийиш. Ар бир инсанды урматтоо, алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо, жазык сот адилеттиги системасы катаал жазалоону гана эмес, реабилитациялоону жана жеңилерээк чараларды көрүүнү камсыздоо башкы максат болуш керек.

Ар бир адамдын эркиндикке жана жеке кол тийбестикке укугун кепилдеген Конституция жеке өз алдынчалык чөйрөсүнө өзүм билемдик менен кийлигишүүгө жол берилбестигин алдын ала аныктайт. Бул эч ким соттун чечими болмоюн жана мыйзамда белгиленген негиздер жана тартипте гана кармалышы, камакка алынышы, эркиндигинен ажыратылышы мүмкүн эмес экенин билдирет (Конституциянын 29-беренесинин 1-бөлүгү, 59-беренесинин 1, 3-бөлүктөрү). Ошол эле учурда Конституция бул укукту чектөөгө анда ачык көрсөтүлгөн максаттарда жана адилеттүүлүк жана пропорционалдык принциптерди эске алуу менен гана жол берет (23-берененин 2-бөлүгү).

Учурдагы укуктук жөнгө салуу системасында камакта кармоо шектүүнү, айыпкерди коомдон обочолонтуу менен чектелген мейкиндикте мажбурлап кармоо, кызматтык же башка эмгек милдеттерин аткарууну токтотуу, эркин жүрүү мүмкүн эместиги менен, адамдардын чексиз чөйрөсү баарлашуу менен байланышкан. Бул түздөн-түз адамдын физикалык эркиндикке жана жеке кол тийбестикке болгон негизги укуктарын, анын ичинде бул укуктар ишке ашырылган шарттарды да бузат. Демек, бул алдын алуу чарасын колдонууда чектөө укуктун негизги табиятын өзгөртпөшү керек жана инсандын укуктары менен башка адамдардын, мамлекеттин жана коомдун мыйзамдуу таламдарынын тең салмактуулугун камсыз кылууда акылга сыяр негизге ээ болууга тийиш.

Конституциялык сот 2015-жылдын 4-мартындагы Чечиминде ушундай позицияны чагылдырган. Алсак, камакта кармоонун негизги максаты айыпталуучунун (соттолуучунун) алкачки тергөөдөн, тергөөдөн жана соттон качып кетүүсүн кесе токтотуу, иш боюнча чындыкты аныктоону кыйындатуу, сот өкүмүнүн аткарылышын камсыз кылуу экендиги белгиленген.

Ошентип, баса белгилей кетүүчү нерсе, шектүүлөргө жана айыпкерге карата колдонулуучу бөгөт коюу чараларынын ортосундагы айырма шектин жана айыптын оордугуна, шектүүнүн, айыпкердин инсандыгына жараша болушу керек жана жогоруда айтылган максаттарга жетүү үчүн гана

багытталган, адилеттиктин, гуманизмдин жана адамдын укуктарын жана эркиндиктерин чектөөнүн пропорционалдык принциптерине жооп берет. Конституциянын 57-беренесинин 1-бөлүгүндө бекитилген күнөөсүздүк презумпциясына ылайык айыптоо өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөсүз деп эсептелген шектүүлөргө жана соттолуучуларга чектөөлөр коюлбашы керек, аларды жалпысынан, оордугу боюнча жазык жазасы менен салыштырууга болот, андан да ашып кетиши мүмкүн.

Конституция жеке адамды мамлекеттин, анын органдарынын жана кызмат адамдарынын өзүм билемдигинен коргоону биринчи планга койгонун унутпашыбыз керек. Бул адамды кыйноодон, адамгерчиликсиз, ырайымсыз же кадырын басмырлаган мамиледен же жазадан коргоону камтыйт (Конституциянын 56-беренесинин 4-бөлүгү). Мындан тышкары, эгерде кызмат адамдары адамдарды мыйзамсыз жана негизсиз кармоого же эркиндигинен ажыратууга атайылап катышса, алар сөзсүз түрдө жазык жоопкерчилигине тартылат (59-берененин 6-бөлүгү).

Бул конституциялык жоболор Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 5-беренесине, Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактынын 7-беренесине, 1975-жылдагы бардык адамдарды кыйноодон жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиле же жазалоодон коргоо жөнүндө Декларацияга; 1984-жылдагы Кыйноолорго жана башка катаал, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилеге же жазага каршы конвенцияга; 1988-жылдагы Ар кандай формадагы кармалууга же камакка алынууга дуушар болгон бардык адамдарды коргоо принциптеринин жыйындысына шайкеш келет, анда мамлекет мамлекеттик кызмат адамдары же расмий түрдө сүйлөгөн башка адамдар же алардын демилгеси боюнча, же алардын көрсөтмөсү же тымызын макулдугу менен жасалган ырайымсыз, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамиленин же жазалоонун актыларын болтурбаска милдеттүү экени көрсөтүлөт.

Мунун негизинде жазык-процесстик мыйзамдардын ченемдери конституциялык-укуктук жана эл аралык укуктук жөнгө салуунун жалпы системасында болгондуктан, мыйзам чыгаруучу жазык сот өндүрүшүндө адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо принцибин жазык сот өндүрүшүндө бекемдеген (КЖПКнын 12-беренеси).

Демек, мыйзамсыз куугунтукка алуунун, бөгөт коюу чарасын колдонуунун, күнөөсүз адамды соттоонун натыйжасында зыян келтирилсе, анда мындай зыян акталган же реабилитациялоочу негиздер боюнча иш токтотулган учурда тергөө органдарынын, тергөөчүнүн, прокурордун жана соттун күнөөсүнө карабастан толук толтурулат. Мындан тышкары, реабилитацияланган адам пенсиялык, эмгектик, турак жай жана башка мамилелер менен байланышкан мүлктүк жана башка зыяндын ордун толтурууга гана эмес, ошондой эле кадырлуу атын, ар-намысты, кадыр-баркты, наркын калыбына келтирүү сыяктуу моралдык зыяндын ордун толтуруу укугун сактап калат. Соттун жана жазык ишин жүргүзгөн органдардын мыйзамсыз аракеттеринен улам келтирилген зыяндын ордун толтуруу боюнча өндүрүштүн негиздери, шарттары жана тартиби Жазык-процесстик кодексинин 17-главасы менен жөнгө салынат.

Бирок, кызмат адамдарынын жоопкерчилигин жөнгө салууга карабастан, мамлекеттик таасирдин мындай чарасы мамлекеттик бийликти олуттуу пайдаланууну билдирет, адамды сыздатып, коркутуп, социалдык маскаралоо жана башка ашыкча таасир этиши мүмкүн экендигин белгилей кетүү керек, сот бул адамды күнөөлүү деп тапканга чейин аны жазалоонун адилетсиз жана мөөнөтүнөн эрте түрү катары кабыл алынышы мүмкүн. Демек, бул кабылдоо жазанын ордун чегериштирүү институтунун маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Алсак, жаңы Кылмыш-жаза кодексинин күчүнө кириши менен өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоо убактысы тууралуу жобо өзгөртүлдү. 1997-жылдагы Кылмыш-жаза кодекси камакта кармоонун бир күнүн эркиндигинен ажыратуунун эки күнү катары эсептөөгө жол берген

жобосуна каршы, азыркы редакцияда камакта кармоонун бир күнү Кылмыш-жаза кодексинин 80-берененин 5-пунктунда көрсөтүлгөндөй, эркиндигинен ажыратуунун бир күнүнө барабар болот.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдары кылмыш жасаган деп шектелгендерди жана айыпталуучуларды эркиндигинен ажыратуу жайларынын эң катаал режимдерине изоляциянын даражасы боюнча салыштырууга боло турган шарттарда кармоого жол берет, ал жерге соттолгондор соттун күчүнө кирген өкүмү боюнча жаза өтөө жайларына жөнөтүлөт, бул бөгөт чарасынын максаттарына пропорционалдуу эмес.

Жеке мейкиндиктин, ачык абада өткөрүлүүчү убакыттын жетишсиздиги, жылытуусу тынгылыктуу эмес, табигый жарыктын жана желдетүүнүн жетишсиздиги камак жайларында камакта кармоонун адамдын кадырын басмырлоочу шарттарды түзөт, кыйноолорго окшош ырайымсыз, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты басмырлаган мамилеге алып келүүчү, психологиялык жана физикалык абалын бузуучу шарттарды түзөт.

Ушуга байланыштуу, жазык жазасы мөөнөтүндө камакта кармоо түрүндөгү бөгөт коюу чарасын компенсациялоонун учурдагы жазык-укуктук үлгүсү соттолгонго сотко чейинки өндүрүш жана сот өндүрүшүнө кеткен чыгымдардын ордун толтурууга мамлекет тарабынан мурда берилген укуктан ажыратат. аны жазаны өтөп жаткан адамдар менен тең эмес абалга коет, анын ордун толтуруу Конституцияга каршы келген тартыштуу жобо күчүнө киргенге чейин эрежелер боюнча жүргүзүлөт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 97-беренесинин 4-бөлүгүнүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 38, 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алуу менен, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 95-беренеси

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. “Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексин, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексин, Кыргыз Республикасынын Укук бузуулар жөнүндө кодексин колдонууга киргизүү жана Кыргыз Республикасынын айрым мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 5-беренесинин 2-пункту Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1-бөлүгүнө “Кыргыз Республикасынын Жазык кодексин, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин, Кыргыз Республикасынын Жазык-аткаруу кодексин, “Мунапыс берүү негиздери жана аны колдонуу тартиби жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын колдонууга киргизүү тууралуу” Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 24-январындагы № 10 Мыйзамынын 7-беренесинин 17-бөлүгү күчүн жоготту деген бөлүгүндө карама-каршы келет деп таанылсын.

3. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренесинин 5-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп таанылсын.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 80-беренеси ушул Чечимге ылайык келтирилгенге чейин өкүм мыйзамдуу күчүнө киргенге чейин камакта кармоонун бир күндүк мөөнөтү эркиндиктен ажыратуунун эки күнүнө чегерилүүгө жатат.

4. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети ушул Чечимден келип чыккан тиешелүү мыйзам долбоорун иштеп чыксын жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин кароосуна киргизсин.

5. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

6. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча

башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймактарында аткарылууга тийиш.

7. Ушул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий сайтында жана “Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында” жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ